

12 Arbeidsomstandigheden

12.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden de omstandigheden beschreven waaronder de biologische varkenshouder zijn werk uitvoert. De positieve en negatieve aspecten ervan worden behandeld.

Evenals in andere deelsectoren verschillen de arbeidsomstandigheden op biologische varkensbedrijven sterk van bedrijf tot bedrijf. De invloed van bedrijfsuitrusting, onderhoud van stallen, installaties, gereedschap en een goede werkhouding op de arbeidsomstandigheden zijn waarschijnlijk groter dan die van het houden van biologische varkens in plaats van reguliere varkens. Daarom wordt in dit hoofdstuk, behalve aan de rechtstreekse gevolgen van het houden van biologische varkens in plaats van reguliere varkens, ook aandacht geschonken aan maatregelen om te voorkomen dat de arbeidsomstandigheden ongunstiger worden dan nodig. Het onderdeel "arbeidsomstandigheden" is opgesteld aan de hand van de Beoordelingslijst Ergonomie en is in hoofdzaak gebaseerd op "scharrel-ervaringen" op het Praktijkcentrum Raalte.

12.2 Lichamelijke belasting en risico's

Een eerste verschil in werkzaamheden met de meeste gangbare varkenshouders is dat biologische varkenshouders ruwvoer en strooisel distribueren en mest uit de hokken verwijderen. Dit werk gebeurt op de meeste bedrijven handmatig. In een aantal gevallen is de mestafvoer gemechaniseerd. Door dit handwerk is de lichamelijke belasting van biologische varkenshouders, ondanks het kleinere aantal varkens dat ze per arbeidskracht verzorgen, doorgaans hoger dan die van reguliere varkenshouders. Gezien het grote aantal reguliere varkenshouders dat rugklachten heeft (uit onderzoek blijkt dat dit circa 46% van de ondernemers is) is dit ongunstig.

Indien het aantal biologische varkensbedrijven toeneemt, zal het bedrijfsleven naar verwachting meer mogelijkheden voor mechanisatie en automatisering ontwikkelen. Ook nu heeft een aantal varkenshouders met ingestrooide stallen het instrooien en uitmesten gemechaniseerd, waardoor deze werkzaamheden kunnen worden uitgevoerd met een geringe lichamelijke inspanning. Dergelijke systemen moeten voorkomen dat de varkenshouder met moeilijk hanteerbare balen van 25 kg gesneden stro door de stallen moet lopen.

Een tweede werkzaamheid die verschillend is tussen de reguliere en de biologische varkenshouderij is het verplaatsen van de biggen bij het spenen, waarbij de biggen in een kar getild en verplaatst worden. In de reguliere varkenshouderij is dit één van de meest belastende werkzaamheden. In de biologische varkenshouderij is dit nog zwaarder, omdat de biologische biggen vanwege de hogere speenleeftijd zwaarder zullen zijn bij spenen dan reguliere biggen. Bovendien is de ervaring op het Praktijkcentrum Raalte dat de biggen beweeglijker zijn, waardoor het moeilijker is om ze te vangen en waardoor hun gewicht gevoelsmatig nog hoger is. Een oplossing hiervoor is het drijven van biggen van de kraam- naar de speenafdeling. Bij de inrichting van de stal dient hiermee al rekening te zijn gehouden. Aan de muren kunnen u-vormige strips gemonteerd worden waar schotten in geplaatst kunnen worden zodat de biggen bij het drijven door één persoon alleen maar die weg kunnen bewandelen die bedoeld is. Obstakels op de gang zullen moeten worden verwijderd zodat de biggen weinig afleiding hebben en dus beter te drijven zijn met behulp van een drijfschotje. Een nadeel van drijven is dat de gang bevuild kan worden, waardoor die - afhankelijk van de staluitvoering - schoongemaakt moet worden.

Een derde verschil met de gangbare varkenshouderij is het risico dat gevormd wordt door de varkens die zich vrij in de hokken kunnen bewegen. Oudere varkens kunnen de varkenshouder zonder veel moeite omver lopen. Biologische varkenshouders moeten met

name oppassen in het kraamhok, waar vrij gehuisveste zeugen gemakkelijk een keer kunnen uithalen om hun biggen te verdedigen.

Een vierde verschil is dat de verharde uitlopen, vooral 's winters door ijsvorming, glad kunnen worden. Ook opgedroogde of bevroren keutels op de uitloop of in het hok zijn lastig, doordat de varkenshouder zich hier tijdens werkzaamheden op kan verstappen.

Tenslotte zijn werkgangen op biologische bedrijven zelden schoon en vrij. Meestal is ergens strooisel of ruwvoer opgeslagen, staan er kruiwagens en ligt er stof, mest, strooisel en ruwvoer op de vloeren. Dit hoeft de veiligheid niet direct te beïnvloeden, maar een aantal varkenshouders ervaart dit als negatief. Het bezwaar van de obstakels op de gangen kan worden ondervangen door ruime gangen te creëren. Zodra materiaal het lopen, controleren en de ventilatie bemoeilijkt, dan mag de gang niet als opslagruimte gebruikt worden.

12.3 Werkhoudingen

Hoewel een groot deel van het werk kan worden gemechaniseerd blijft doorgaans nog veel fysiek belastend (hand-)werk over. Met name op de kleinere biologische varkensbedrijven, waar mechanisatie te duur is, is dit vaak het geval.

Om de fysieke belasting van het lichaam te verminderen, moet zoveel mogelijk de situatie zelf aangepakt worden. Daarnaast zijn minder rigoureuze maatregelen te bedenken die het werk lichter maken. De fysieke belasting kan verminderd worden door:

- 1) Het gebruik van een alternatieve manier van werken (bijvoorbeeld mechanisatie van het voersysteem)
- 2) Het gebruik van hulpmiddelen (bijvoorbeeld karretje voor het verplaatsen van kadaverton)
- 3) Het werken in een goede houding (zie 10 gouden regels voor verstandig tillen)
- 4) Taakvariatie en pauzes (afwisselen van werkzaamheden)

10 gouden regels voor verstandig tillen

1. Buk en til niet onnodig, gebruik waar mogelijk hulpmiddelen.
2. Verstandig tillen kost net zoveel tijd als onverstandig tillen: doe het dus met verstand.
3. Bedenk vooraf hoe en waarheen u de last gaat verplaatsen, zodat u rekening kunt houden met eventuele moeilijkheden.
4. Bepaal vooraf het gewicht van de last. Til niet teveel ineens. Til niet met de grote krachtsexplosie: bouw de kracht, in drie tellen, rustig op. Beweeg rustig en gelijkmatig. Maak geen plotselinge bewegingen.
5. Sta steeds recht voor de last. Til nooit met gedraaide rug: verplaats uw voeten als u moet draaien.
6. Bepaal het zwaartepunt van de last en zoek een goede balans voordat u met het echte tillen begint.
7. Til met twee handen, houdt de last zo dicht mogelijk bij het lichaam, voorkom dat u moet reiken. Til niet hoger dan schouderhoogte.
8. Buig door de knieën, houdt de rug zoveel mogelijk recht (zo min mogelijk gedraaid of gebogen). Beweeg langzaam. Gebruik vooral uw buik- en beenspieren. Hetzelfde geldt voor het neerzetten van de last.
9. Zorgt dat de weg vrij is van obstakels als u moet lopen met de last. Gebruik stroef schoeisel bij gladde vloeren.
10. Luister naar uw lichaam: neem signalen serieus. Beginnende klachten kunnen snel erger worden. U voelt zelf het beste wat uw rug wel en niet kan hebben.

Verder is het voor een goede werkhouding belangrijk dat zo min mogelijk gewerkt wordt met een gedraaide of gebogen rug. Gebruik hiervoor onder andere gereedschap (vork / schop) met stelen met een goede lengte (niet te kort).

12.4 Blootstelling aan stof

Stof in stallucht is verantwoordelijk voor een belangrijk deel van de luchtwegaandoeningen die bij varkenshouders meer voorkomen dan bij andere beroepsgroepen. Waarschijnlijk verklaart niet zozeer de hoeveelheid stof maar vooral de samenstelling ervan de klachten. Zo is het bekend dat blootstelling aan endotoxinen (een restant van bacteriën) de longcapaciteit vermindert.

Strogebruik en uitloop hebben een ongunstige invloed op de stofconcentratie in varkensstallen; in ingestrooide stallen is tot ruim 60% meer stof gemeten dan in niet-ingestrooide stallen. Oorzaken zijn dat stro wordt verpulverd tot fijn stof dat gedeeltelijk in de lucht terecht komt en dat stro op dichte vloeren ligt, waardoor geen stof kan worden afgevoerd. Vooral tijdens werkzaamheden aan het einde van de ronde, zoals het afleveren van de zwaarste varkens uit de afdeling en het bezemschoon maken van lege afdelingen, kan de stofconcentratie zeer hoog zijn. Juist dan is het noodzaak om een stofmasker te dragen.

Overigens kan ruime ventilatie in de vaak natuurlijk geventileerde biologische varkensstallen de extra stofproductie weer teniet doen door extra afvoer van stof. Met name in stallen voor vleesvarkens en drachtige zeugen kan dit een gunstig effect hebben, in kraamafdelingen wordt doorgaans mechanisch en veel minder geventileerd en is het positieve effect nauwelijks aanwezig.

Ter illustratie: in stallen voor scharrelvleesvarkens op het Praktijkcentrum Raalte is 3,1 (lang stro) tot 4,6 (kort stro) mg stof/m³ stallucht gemeten. Dit is aanzienlijk meer dan de 2,5 mg/m³ in de niet-ingestrooide stallen op het varkensproefbedrijf in Rosmalen. Echter, in de open front biologische vleesvarkensstallen van een ander bedrijf was de stofconcentratie slechts 1,6 mg/m³.

Over de invloed van de strokwaliteit op de stofconcentratie is nog niet veel bekend, maar stro van mindere kwaliteit lijkt meer te worden verpulverd en daardoor meer stof te veroorzaken. Bovendien bevat dit stro vaak schimmels en schimmelsporen die een extra aanslag kunnen betekenen op de gezondheid van de varkenshouder. Uit onderzoek blijkt dat geen enkele mogelijkheid om de stofconcentratie te verlagen, de stofconcentratie zodanig gereduceerd wordt dat deze stofconcentratie in de stal onder de geadviseerde grenswaarde (3,8 mg stof / m³ stallucht) komt. Een wettelijk grenswaarde voor stalstof is niet vastgelegd. De genoemde grenswaarde is geadviseerd op basis van epidemiologisch onderzoek. Stofconcentraties boven deze grenswaarde zijn in ieder geval schadelijk voor de gezondheid. Het blijft dus van groot belang persoonlijke beschermingsmiddelen (stofmaskers) te dragen bij het uitvoeren van werkzaamheden in de stal. Let ook op de maximale gebruiksduur en houdbaarheidsdatum van de stoffilters. Vraag uw leverancier naar geschikte beschermingsmiddelen voor uw situatie.

Stof en aan stof gebonden deeltjes vormen niet de enige risicofactoren voor de gezondheid van de varkenshouders. Er zijn aanwijzingen dat gassen, onder andere ammoniak, de schadelijke werking van het stof versterken. We verwachten dat als men de hokbevuiling beperkt kan houden, de concentraties schadelijke gassen in stallen voor biologische varkens (met vaak meer (natuurlijke) ventilatie) waarschijnlijk lager zijn dan in stallen voor gangbare varkens. Ook strostallen voor drachtige zeugen ("Engelse stallen" of "doorwaaistallen") scoren beter op het onderdeel luchtkwaliteit. Dit zou een minder schadelijke invloed op de gezondheid van de varkenshouder betekenen. Hierover ontbreken echter harde (onderzoeks-) gegevens.

12.5 Temperatuurwisselingen en weersinvloeden

In de meeste stallen voor biologische varkens is het koeler dan in reguliere stallen en wordt voor de meest gevoelige dieren een microklimaat geschapen. Voor de varkenshouder betekent dit dat hij zijn kleding beter aan kan passen aan de

(buiten-)temperatuur en dat hij aan minder grote temperatuurwisselingen wordt blootgesteld. Probleem is de kans op tocht in de stallen met uitloop. Doordat er meerdere openingen in de gevels zijn is deze kans aanzienlijk. Zowel voor de varkens als voor de varkenshouder is dit hinderlijk en kan tocht gezondheidsklachten veroorzaken. Tijdens de werkzaamheden die buiten verricht moeten worden zijn de klimaatinvloeden groter dan in de reguliere varkenshouderij. Voorbeelden zijn gezondheidscontrole, schoonmaken van de uitloop en in sommige gevallen verstrekken van ruwvoer. Met aangepaste kleding hoeft dit geen praktische problemen te geven.

12.6 Lawaai

Varkenshouders worden bij bepaalde werkzaamheden blootgesteld aan te hoge geluidsniveaus. Hierdoor horen ze bepaalde toonhoogten minder goed dan leeftijdsgenoten met andere beroepen. Hoge geluidsniveaus worden veroorzaakt door de varkens (bijvoorbeeld tijdens castreren, spenen, afleveren en bloed tappen) en door apparaten als de hogedrukspuit. Ook de ventilatoren veroorzaken 's zomers een hoge geluidsbelasting.

Langdurige blootstelling aan geluidsniveaus boven 80 decibel (dB(A)) leidt op termijn tot een achteruitgang in het gehoor. Er is sprake van gehoorschade bij een achteruitgang van 10 á 15 decibel, waarbij het volgen van normale gesprekken lastig is.

Het geluid is schadelijk als u:

- Hard moet praten om u verstaanbaar te maken;
- Last heeft van oorsuizen of een fluittoon in uw oren als u van uw werk komt;
- De eerste uren na de werkzaamheden moeite heeft om een gesprek of televisieprogramma te volgen.

Bij deze signalen (en bij geluidsniveau 's boven de 80 decibel) is het nodig om maatregelen te nemen. Bedenk hierbij goed dat gehoorverlies niet meer overgaat. Draag gehoorbeschermingsmiddelen om gehoorschade te voorkomen. Er zijn gehoorbeschermingsmiddelen die in de gehoor van kunnen worden aangebracht (oordopjes of otoplastieken) en middelen die over de oorschelp worden gedragen (oorkappen).

12.7 Bereikbaarheid

Doordat de zeugen los door het kraamhok kunnen bewegen, zijn de hokafscheidingen aanzienlijk hoger dan die in reguliere kraamafdelingen. Ook langs de verharde uitlopen van de zeugen en de vleesvarkens staan doorgaans hoge afscheidingen. Dit maakt de dieren minder gemakkelijk bereikbaar voor de varkenshouder. Tijdens werkzaamheden in de hokken moet de varkenshouder door of over de hekken klimmen. Met name tijdens het vangen van te behandelen dieren is dit hinderlijk of zelfs gevaarlijk bij een agressieve kraamzeug. Besteed voldoende aandacht aan het hekwerk. Denk vooral aan vluchtmogelijkheden, doorstapmogelijkheden en hoogte van het hekwerk. Plaats voldoende deurtjes om veilig en gemakkelijk bij de dieren te kunnen komen.

12.8 Mentale belasting

Veel reguliere varkenshouders tonen verschijnselen van stress. Uit onderzoek blijkt dat 30% van de ondernemers zich gejaagd voelt, 24% erg moe is na het werk en 19% gespannen is. De mentale belasting van varkenshouders wordt veroorzaakt door een groot aantal factoren, waaronder "het op veel dingen tegelijk moeten letten" en "zorgen over de toekomst".

Gunstig is dat de biologische varkenshouderij de laatste jaren maatschappelijk een veel beter aanzien heeft dan de reguliere varkenshouderij. Ook mag worden aangenomen dat biologische varkenshouders de keuze voor deze productiemethode bewust hebben gemaakt. Het is aannemelijk dat ze de manier van omgang met het bedrijf en de

bedrijfsvoering als plezieriger ervaren, en plezier in het werk hangt nauw samen met een lagere mentale belasting.

Het voorkomen van een te hoge mentale belasting is mogelijk door de oorzaken van deze (over)belasting te verminderen of helemaal weg te nemen. Denk hierbij aan een goede planning van werkzaamheden (inclusief pauzes), een bewuste afwisseling van werkzaamheden, het hebben van een goed overzicht over en inzicht in de bedrijfssituatie, een goede communicatie tussen alle betrokkenen, oog hebben voor emoties van elkaar, werktijden, eigen ontwikkeling (cursus, studiegroepen, vakliteratuur) en afleiding naast het werk (privé-aangelegenheden).